

تحلیل ابعاد پایداری روستاهای پیرامونی مناطق ویژه اقتصادی (مورد: منطقه ویژه اقتصادی رامشیر سیستان)

پذیرش نهایی: ۱۴۰۱/۰۳/۱۸

دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۱۱/۱۲

صفحات: ۱۳۴-۱۱۹

امان‌اله شهبخش مجبور؛ دانشجوی دکتری گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران.
سیمین ارمان؛ استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، واحد یادگار امام خمینی (ره) شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
معصومه حافظ‌رضازاده؛ استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران.

چکیده
امروزه مناطق ویژه اقتصادی، نقش و جایگاه ویژه‌ای در توسعه پایدار منطقه‌ای دارند. به طوری که با توجه به آمارها و ارقام در داخل و خارج از کشور این مناطق در توسعه پایدار و در قالب شاخص‌های مختلفی تأثیر بسزایی دارند. در این راستا، هدف پژوهش حاضر، تحلیل ابعاد پایداری روستاهای پیرامونی مناطق ویژه اقتصادی رامشیر سیستان می‌باشد. این تحقیق به لحاظ هدف کاربردی و به لحاظ ماهیت و روش تحقیق، پیمایشی است. داده‌های موردنیاز تحقیق به روش اسنادی - میدانی (پرسشنامه) گردآوری شده است. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز از نرم‌افزار SPSS و مدل Fuzzy BWM بهره گرفته شد. نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن نشان داد، ارتباط بین منطقه ویژه اقتصادی رامشیر و ابعاد توسعه پایدار (اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، زیست‌محیطی)، معنادار و مثبت است. نتایج مدل FBWM نشان داد، در بین ابعاد مطرح شده، بعد اقتصادی با وزن ۰/۳۵۱ بالاترین وزن را به خود اختصاص داده‌اند. در نهایت نتایج تحلیل فضایی روستاهای پیرامون منطقه ویژه رامشیر نشان داد، روستاهای (سکوه با مقدار تجمیع کلی ۳/۶۱۲، دوست محمد حاجی با مقدار تجمیع کلی ۳/۵۶۴، سعید خان با مقدار تجمیع کلی ۳/۵۵۶)، رتبه‌های اول تا سوم را به خود اختصاص داده‌اند.

واژه‌های کلیدی:
توسعه پایدار، روستاهای پیرامونی، منطقه ویژه اقتصادی، سیستان.

E- Mail: s.armaqan@yahoo.com

نحوه ارجاع به مقاله:
شهبخش مجبور، امان‌اله. ارمان، سیمین. حافظ‌رضازاده، معصومه. ۱۴۰۱. تحلیل ابعاد پایداری روستاهای پیرامونی مناطق ویژه اقتصادی (مورد: منطقه ویژه اقتصادی رامشیر سیستان). مجله توسعه فضاهای پیراشهری. ۲(۸): ۱۱۹-۱۳۴.

توسعه دارای ارتباطات تنگاتنگی با عدالت فضایی و جغرافیایی است (توکلی نغمه و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۰۱). یکی از مباحث عمده و اساسی جامع در حوزه برنامه‌ریزی توسعه، مسئله توسعه منطقه‌ای است (غفاری فرد، ۱۳۸۹: ۲۲). توسعه منطقه‌ای به مفهوم رشد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در درون یک منطقه ویژه یا در سیستم‌های مناطق است. یکی از راه‌های ایجاد توسعه منطقه‌ای توجه به بحث مناطق ویژه اقتصادی است. ایجاد مناطق ویژه اقتصادی یکی از سیاست‌های مهم برای ارتقاء رشد اقتصادی است (Li, 2021: 8). مناطق ویژه اقتصادی به منظور افزایش و توسعه صادرات، ایجاد اشتغال، جذب سرمایه‌گذاری و انتقال تکنولوژی و افزایش درآمد عمومی و سایر موارد انجام می‌پذیرد (Liu et al, 2018: 23)، اجرای این برنامه‌ها همواره مستلزم پیامدهای اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی می‌باشد (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۷). این مناطق تأثیر بسیار مهمی در اقتصاد کشورهای در حال توسعه دارد به‌رغم اینکه این مناطق به دلیل بازخوردهای مثبت اقتصادی، در کشورهای توسعه‌یافته ایجاد و در کشورهای در حال توسعه نمود بیشتری پیدا کرد. مناطق ویژه اقتصادی به شکلی متفاوت از امروز برای اولین بار در گیرالتار و سنگاپور ایجاد و به ترتیب در سال‌های ۱۷۰۴ و ۱۸۱۹ به دولت‌شهرهای ویژه اقتصادی تبدیل شدند. اولین منطقه ویژه اقتصادی در سال ۱۹۴۲ در پورتوریکو به وجود آمد. با این حال، اولین منطقه آزاد تجاری مدرن در شامروک ایرلند در سال ۱۹۵۹ ایجاد شد. در منطقه آزاد تجاری شامروک، فرودگاه بین‌المللی و رژیم گمرکی ویژه مستقر شد که ورود مواد خام را آسان می‌کرد و سبب جذب کارخانه‌های صنعتی در منطقه می‌شد (سلامی و همکاران، ۱۳۹۶: ۴). پس از موفقیت منطقه شامروک، مناطق ویژه اقتصادی در شرق آسیا و آمریکای لاتین به شدت گسترش یافت و مورد توجه قرار گرفت. مناطق ویژه اقتصادی بیشتر در کشورهای جنوب شرق آسیا و آمریکای لاتین اجرا شد که مدل توسعه‌شان را بعد از جنگ جهانی دوم از جایگزینی واردات صنعتی به توسعه صادرات تغییر دادند (The World Bank Group, 2008: 9). در حال حاضر در ۱۳۵ کشور، بیش از ۳۰۰۰ منطقه ویژه اقتصادی ایجاد شده است. این مناطق سبب ایجاد ۷۰ میلیون شغل و ۵۰۰ بیلیون دلار درآمد شده‌اند (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۹).

از مواهب و موقعیت‌های که به نظر می‌رسد بتوان از آن برای تقویت شاخص‌های توسعه به‌ویژه شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و کالبدی روستاها از آن استفاده کرد موقعیت ممتاز مناطق آزاد و ویژه در بالا بردن این شاخص‌ها در سطح روستاها می‌باشد (حیدری ساربان، ۱۳۹۸: ۱۱۲). بررسی اسناد نشان می‌دهد که بین این مناطق و بهبود شاخص‌های توسعه روستایی رابطه وجود دارد. مجاورت این مناطق با روستاهای اطراف می‌تواند تأثیرات زیادی بر این روستاها داشته باشد. روستاهای پیرامونی، تحت تأثیر این مزایا به صورت مستقیم و غیرمستقیم می‌باشند (کریمیان و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۳۰).

در این راستا، اصطلاح توسعه به صورت فراگیر پس از جنگ جهانی دوم مطرح شد، توسعه در لغت به معنای گسترش دادن است (موسائی، ۱۳۸۸: ۲۰). این واژه مضمونی فراگیر و چندبعدی دارد و دربرگیرنده پیشرفت و ترقی جامعه در تمام ابعاد زندگی است (میرهاشمی و دیگران، ۱۳۸۷، بابایی فرد، ۱۳۸۹). از این رو، در ادبیات مربوط به توسعه، از توسعه اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی سخن به میان می‌آید. همچنان که اشاره شد، مفهوم توسعه معمولاً و در بیشتر مواقع به معنای توسعه اقتصادی به کار می‌رود و منظور از آن، افزایش تولید ناخالص ملی و یا افزایش درآمد سرانه است (کولکارنی، ۱۳۸۷) از این رو مکاتب نظری حول محور این مفهوم توسعه شکل گرفته است. مکاتب

نظری جامعه‌شناسی در این حوزه به سه دسته کلی تقسیم می‌شوند: نوسازی، وابستگی و نظام جهانی. سرمنشأ ظهور نظریه وابستگی، نظریه نوسازی است. به عبارتی، نظریه وابستگی در واکنش به نظریه نوسازی، رخ نمایان کرد و نظریه نظام جهانی در مقابل نظریه وابستگی و نقد آن سربرآورد. دو دیدگاه کارکردگرایی و تکامل‌گرایی، میراث نظریه نوسازی را تأمین و نوامارکسیست‌ها، میراث فکری نظریه وابستگی را تغذیه کرده‌اند. دو مفهوم همبستگی ارگانیکی و مکانیکی دورکیم و با الهام از او متغیرهای الگویی پارسونز در و درنهایت الگوی دوگانه جوامع نوسازی شده و نوسازی نشده لوی مفاهیمی هستند به فهم نظریه نوسازی، به‌ویژه نوسازی جدید که به ابعاد اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی نیز توجه کرده است، کمک می‌کند (لطیفی و قائم‌پور، ۱۳۹۵: ۱۹۹).

پژوهشگران داخلی و خارجی زیادی تأثیر مناطق اقتصادی بر نواحی پیرامون را موضوع پژوهش خود قرار داده‌اند که در این بخش به تعدادی از آن‌ها اشاره خواهد شد: صولتی (۱۴۰۰)، در پژوهشی به بررسی نقش مناطق ویژه اقتصادی در میزان اشتغال‌زایی و سطح رفاه، پرداختند. نتایج نشان داد که مناطق ویژه اقتصادی نقش مثبت و معنی‌داری در میزان اشتغال در شهرهای ساحلی شمالی دارند اما، بین مناطق ویژه اقتصادی و سطح رفاه ساکنین شهرهای ساحلی شمالی رابطه معناداری یافت نشد. قنبرپور و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی به تحلیل تأثیر مناطق آزاد ارس بر توسعه اقتصادی پرداخته‌اند. نتایج تحقیق نشان می‌دهند که منطقه آزاد ارس در مقیاس محلی و ملی، نسبت به مقیاس منطقه‌ای، بهتر توانسته است بر توسعه اقتصادی ایران تأثیرگذار باشد. بیات (۱۳۹۷)، در پژوهشی به بررسی نقش مناطق ویژه اقتصادی و شهرک‌های صنعتی در تحقق سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، پرداخته‌اند. نتایج نشان داد که نگاه ویژه مسئولان به ظرفیت‌های این مناطق، ضمن توسعه اشتغال و حمایت از توانمندی‌های افراد متخصص داخلی، بستری مناسب جهت تحقق راهبردهای اقتصاد مقاومتی به‌ویژه بند یازدهم آن که بر توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور به‌منظور انتقال فناوری‌های پیشرفته، گسترش و تسهیل تولید صادرات کالا و خدمات و تأمین نیازهای ضروری و منابع مالی از خارج تأکید می‌کند، داشته باشد. لطیفی و قائم‌پور (۱۳۹۵)، در پژوهشی به بررسی تأثیر مناطق ویژه اقتصادی بر رفاه و توسعه اجتماعی مناطق شهری و روستایی (مطالعه موردی: منطقه ویژه اقتصادی سلفچگان)، پرداختند. نتایج نشان داد ایجاد منطقه ویژه اقتصادی سلفچگان از طرفی باعث کاهش همبستگی اجتماعی و کاهش اعتماد اجتماعی، در بین مردم سلفچگان شده، اما از جانب دیگر وجود این منطقه، باعث بهبود رفاه اجتماعی و بهبود کیفیت زندگی مردم شهر سلفچگان شده است. دربان آستانه و همکاران (۱۳۹۴)، در پژوهشی به بررسی نقش منطقه ویژه اقتصادی سلفچگان، استان قم در توسعه نواحی روستایی پرداخته‌اند. نتایج نشان داد که منطقه ویژه اقتصادی سلفچگان سبب بهبود مؤلفه‌های اشتغال، درآمد، تثبیت جمعیت، خدمات‌رسانی و توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل شده است. نغمه توکلی (۱۳۹۴)، در پایان‌نامه‌ی خود به بررسی نقش مناطق ویژه اقتصادی در توسعه پایدار منطقه‌ای (منطقه ویژه اقتصادی سلفچگان)، پرداخت و به این نتایج رسید منطقه ویژه اقتصادی سلفچگان سبب بهبود مؤلفه‌های اشتغال، درآمد، تثبیت جمعیت، و توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل شده است. بذرافشان و محمدنیا (۱۳۹۲)، در پژوهشی به بررسی تحلیل پیامدهای ایجاد مناطق ویژه اقتصادی بر توسعه اقتصادی روستاها بخش عسلویه شهرستان کنگان، پرداختند. نتایج نشان داد منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس در ایجاد اشتغال، افزایش فرصت‌های شغلی و ماندگاری جمعیت در روستاهای

پیرامونش موفق عمل کرده اما در افزایش ارائه نهاده‌ها و خدمات رفاهی در روستاها موفق نبوده است. ژنگ (۲۰۲۱)، در پژوهشی به شناسایی تأثیر مناطق ویژه اقتصادی چین بر اشتغال محلی و تجمع صنعتی پرداخته است. نتایج نشان می‌دهد، مناطق ویژه اقتصادی به دلیل ایجاد شرکت‌های جدید و گسترش شرکت‌های بزرگ موجود، اشتغال در مناطق شهری و روستایی را به میزان قابل توجهی افزایش می‌دهد. سایر نتایج نشان داد مناطق ویژه اقتصادی تمایل به کاهش تجمع صنعتی محلی در مناطق شرقی و مرکزی دارند. لیا و همکاران (۲۰۲۱)، در پژوهشی به تأثیر منطقه ویژه اقتصادی در قیمت مسکن در شنژن چین پرداخته‌اند. نتایج نشان از یک ساختار فضایی دو گانه می‌باشد که توسط توزیع نامتعادل دسترسی و خدمات عمومی/خصوصی مرتبط با مناطق ویژه اقتصادی شکل گرفته است. در داخل مناطق ویژه اقتصادی، امکانات فرهنگی، فضای سبز، مراکز خرید و یک منطقه تجاری مرکزی به‌طور قابل توجهی بر قیمت مسکن تأثیر می‌گذارد. در خارج از مناطق ویژه اقتصادی، تنها نزدیکی به ایستگاه‌های مترو بر قیمت مسکن تأثیر مثبت می‌گذارد. سین (۲۰۱۱)، در پژوهشی به بررسی تأثیر مناطق ویژه اقتصادی بر فقر و تبعیض جنسیتی در هند پرداخته است. یافته‌های نشان می‌دهد مناطق ویژه اقتصادی سبب ایجاد برخی نابرابری‌ها و تصاحب زمین و تبعیض بر زنان شده و تلاش‌هایی توسط مردم هند برای از بین بردن برخی قوانین انجام شده است. دوداس و وایبهاو (۲۰۱۱)، در مقاله‌ای با عنوان برنامه‌ریزی برای مناطق ویژه اقتصادی: یک چشم‌انداز منطقه‌ای، به بررسی سیاست مناطق ویژه اقتصادی و نقش آن در فرآیند توسعه به‌عنوان اینکه این مناطق مسئول ایجاد اشتغال از طریق توسعه صنعتی همراه با دیگر اهداف احیای صنایع جانبی، حل مشکلات مسکن، سرعت بخشیدن به رشد اقتصادی، توسعه زیربنایی و غیره پرداخته‌اند.

در حال حاضر کشور ایران به‌عنوان یکی از کشورهای در حال توسعه در جهان و یکی از قدرت‌های منطقه‌ای در خاورمیانه، نیاز مبرمی به توسعه در تمامی سطوح دارد. با توجه به وضعیت کنونی کشورها در جهان که توسعه اقتصادی در رأس گفتمان اصلی برنامه‌های اکثر کشورها قرار گرفته، نیاز است که در ایران هم به توسعه اقتصادی با توجه به برنامه‌ریزی‌های دقیق و صحیح به این مهم دست‌یافت. با نگاه به منابع درون کشور، هر کارشناس مجربی به این موضوع اذعان دارد که ایران کشوری با ثروت فراوان است ولی وقتی منابع موجود را با جایگاه وضعیت کنونی کشور در توسعه‌یافتگی قیاس می‌کنیم مشاهده می‌شود که تفاوت زیاد و معناداری میان آن‌ها وجود دارد. یکی از پتانسیل‌هایی که برای توسعه اقتصادی وجود دارد، در نظر گرفتن و توجه به ایجاد مناطق آزاد و ویژه است؛ زیرا که جایگاه مناطق در دنیا شناخته شده است و به‌ویژه برای کشورهایی همانند ایران، می‌تواند در توسعه محلی، ملی و منطقه‌ای کارساز باشد (قنبرپور، ۱۴۰۰: ۸). در حال حاضر ۶۶ منطقه ویژه اقتصادی مصوب در کشور وجود دارد که ۳۲ منطقه فعال هستند. در مناطق آزاد و ویژه اقتصادی دو ۲۳۰۰ واحد صنعتی و تولیدی وجود دارد که در این واحدهای تولیدی ۵۱۰ هزار نفر مشغول به کار هستند. در طی سال‌های ۹۲ تا ۹۹، ۱۰۸ هزار میلیارد تومان سرمایه‌گذاری ریالی و حدود ۲۵ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری ارزی در این مناطق صورت گرفته است (خبرگزاری میزان، ۱۳۹۹). مناطق ویژه اقتصادی کشور هم‌اکنون، حرکت اساسی خود را برای تبدیل شدن به کانون‌های جوشان

۱ Zheng

۲ Lia et al

۳ Singh

۴ Devadas and Vaibhav

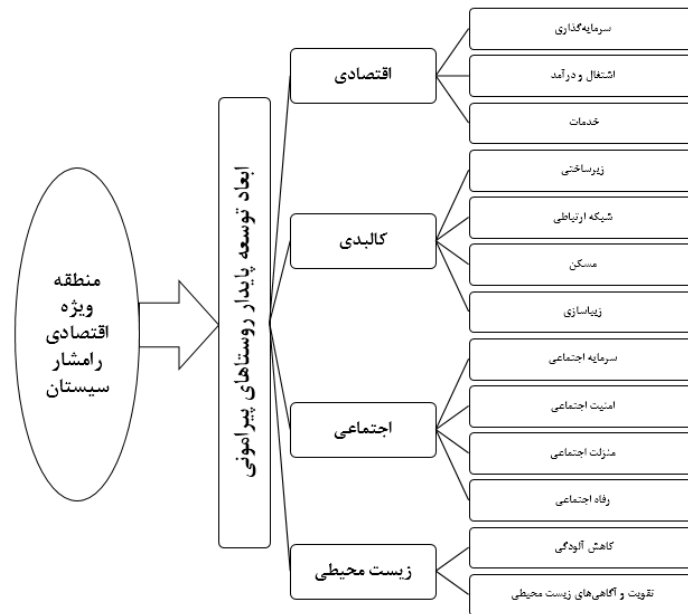
تولید، ترانزیت، صادرات و واردات آغاز کرده و در زمینه افزایش ظرفیت‌ها در همه ابعاد توسعه پایدار گام‌های استثنایی برداشته‌اند (صولتی، ۱۴۰۰: ۷۳). یکی از این مناطق که با توجه به شرایط خاص منطقه جنوب شرق کشور از اهمیت خاصی برخوردار است، منطقه ویژه اقتصادی رامشار سیستان، در استان سیستان و بلوچستان می‌باشد. در حقیقت سیستان و بلوچستان یکی از استان‌های ارزشمند کشور است که نیازمند توجه به ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های نهفته در آن است. مناطق آزاد و ویژه‌ای که در آن ایجاد شده‌اند با وجود محدودیت‌های زیاد می‌توانند علاوه بر ایجاد توسعه اقتصادی و اجتماعی در آن خطه، موجبات تعامل تجاری و اقتصادی با کشورهای آسیای مرکزی و شرقی را ایجاد کند.

منطقه ویژه اقتصادی سیستان (رامشار) به‌منظور پشتیبانی از فعالیت‌های اقتصادی و برقراری ارتباط تجاری بین‌المللی و تحرک در اقتصاد منطقه‌ای و تولید و پردازش کالا، انتقال فن‌آوری، صادرات غیرنفتی، ایجاد اشتغال مولد و جلب و تشویق سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، صادرات مجدد، عبور خارجی (ترانزیت) و... ایجاد شده است. این منطقه ویژه در دو محوطه جداگانه در نظر گرفته شده است که محوطه اول مربوط به شهر جدید رامشار به مساحت ۱۰۰۰ هکتار در مجاورت شهرک صنعتی رامشار و محوطه دوم به مساحت ۵۰ هکتار در مرز میلک واقع شده است. تأمین زیرساخت‌های منطقه ویژه می‌تواند به اشتغال پایدار در منطقه و شکوفایی شهر جدید رامشار کمک بسزایی انجام دهد (شرکت عمران شهر جدید رامشار، ۱۴۰۰). منطقه ویژه اقتصادی رامشار، به لحاظ نزدیکی به بندر چابهار جذابیت بیشتری برای تجار افغانستانی دارد چون به لحاظ بعد مسافت به کریدور ترانزیتی چابهار و بندرعباس نزدیک‌تر است. درعین حال استان نیمروز، استان هم‌جوار ما در افغانستان از ثبات و امنیت بیشتری نسبت به استان‌های هم‌جوار خود با منطقه ویژه اقتصادی بیرجند و دوغارون برخوردار است. استان نیمروز به جاده‌های اصلی کشور افغانستان دسترسی دارد. جاده‌های اصلی ما نیز به استان هم‌جوار ما در افغانستان وصل هستند. این منطقه از معافیت گمرکی برخوردار است. فرصت‌های سرمایه‌گذاری در این منطقه، شامل مشارکت در راه‌اندازی منطقه ویژه اقتصادی، مشارکت در ساخت پایانه ترانزیت کالا در مجموعه، مشارکت در راه‌اندازی سایت و توربین بادی جهت تولید انرژی، اصلاح کارخانه اصلاح و... می‌شود.

لذا مسئله اساسی در این تحقیق تحلیل ابعاد پایداری روستاهای پیرامونی مناطق ویژه اقتصادی رامشار سیستان می‌باشد. در منطقه سیستان با توجه به تازه تأسیس بودن و عدم شناخت کافی، هنوز منطقه ویژه اقتصادی با توجه به ماهیت آن به عملکرد مطلوب به نسبت سایر مناطق ویژه اقتصادی نرسیده اما با توجه به این موضوع عدم توسعه‌ای که جای‌جای روستایی منطقه سیستان با آن مواجه است می‌توان با توجه به ویژگی‌های خود تحرک اقتصادی و اجتماعی و کالبدی در این منطقه ایجاد نماید. از این رو تحقیق حاضر به‌طور مشخص برای پاسخ به این سؤال اصلی انجام شده است که، آیا منطقه ویژه اقتصادی رامشار سیستان بر توسعه ابعاد پایداری (اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی، کالبدی) در روستاهای پیرامون تأثیر داشته است؟

بنابه مباحث مطرح شده در مبانی نظری و پیشینه تحقیق، مدل مفهومی تحقیق در شکل (۱)، ارائه شده است.

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

روش‌شناسی

این تحقیق به لحاظ هدف کاربردی و به لحاظ ماهیت و روش تحقیق، پیمایشی است. داده‌های موردنیاز تحقیق به روش اسنادی- میدانی (پرسشنامه) گردآوری شده است. جامعه آماری در مطالعه حاضر شامل دو بخش است. بخش اول شامل: ساکنین روستاهای پیرامون منطقه ویژه اقتصادی رامشار (۳۰ روستا) با جمعیت (۲۰۶۶۸۳ نفر) که حجم نمونه با استفاده از روش کوکران محاسبه و تعداد (۳۸۳) نفر با خطای (۰,۰۵)، به دست آمده است. بخش دوم شامل: متخصصان در حوزه (برنامه‌ریزی روستایی و شهری) که تعداد ۲۰ نفر انتخاب گردیده شد. دلیل استفاده از ۲۰ نفر جامعه متخصص در پژوهش حاضر، استفاده از مدل FBMW است که حداکثر جامعه نمونه در این مدل همین مقدار تعیین شده است. همچنین قابل ذکر است، ابزار پژوهش پرسشنامه است. به منظور بررسی ارتباط بین منطقه ویژه اقتصادی و توسعه پایدار روستاهای پیرامون پرسشنامه‌ها بین ساکنین روستاهای مورد مطالعه توزیع شد و به منظور بررسی رتبه‌بندی ابعاد توسعه پایدار و روستاهای پیرامون پرسشنامه‌ها بین متخصصان توزیع گردیده شد. پرسشنامه‌ها نیز برحسب تسهیم درصد در روستاهای نمونه برحسب نسبت جمعیت توزیع گردیده شد. از آنجایی که پرسشنامه مذکور بر پایه شاخص‌های شناسایی شده (جدول ۱) در تحقیق و دیدگاه صاحب‌نظران و کارشناسان فراهم شده است؛ بنابراین، روایی صوری پرسشنامه تأیید می‌شود. همچنین جهت تعیین پایایی پرسشنامه از آماره آلفای کرونباخ استفاده شده که 0.79 به دست آمده و نشان‌دهنده پایایی قابل قبولی است. قابل ذکر است که منطقه ویژه اقتصادی رامشار به‌عنوان متغیر مستقل، و ابعاد توسعه پایدار (اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی) به‌عنوان متغیرهای وابسته در نظر گرفته شدند. همچنین جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارهای (SPSS) و مدل FBMW استفاده شده است. به منظور ارتباط بین منطقه ویژه اقتصادی رامشار و توسعه پایدار در روستاهای پیرامون از آزمون‌های تی تک نمونه‌ای و همبستگی اسپیرمن استفاده شد و به دنبال آن به منظور رتبه‌بندی ابعاد توسعه پایدار و روستاهای پیرامون منطقه ویژه اقتصادی از مدل FBMW استفاده شد.

جدول ۱. ابعاد، شاخص و گویه‌های تحقیق

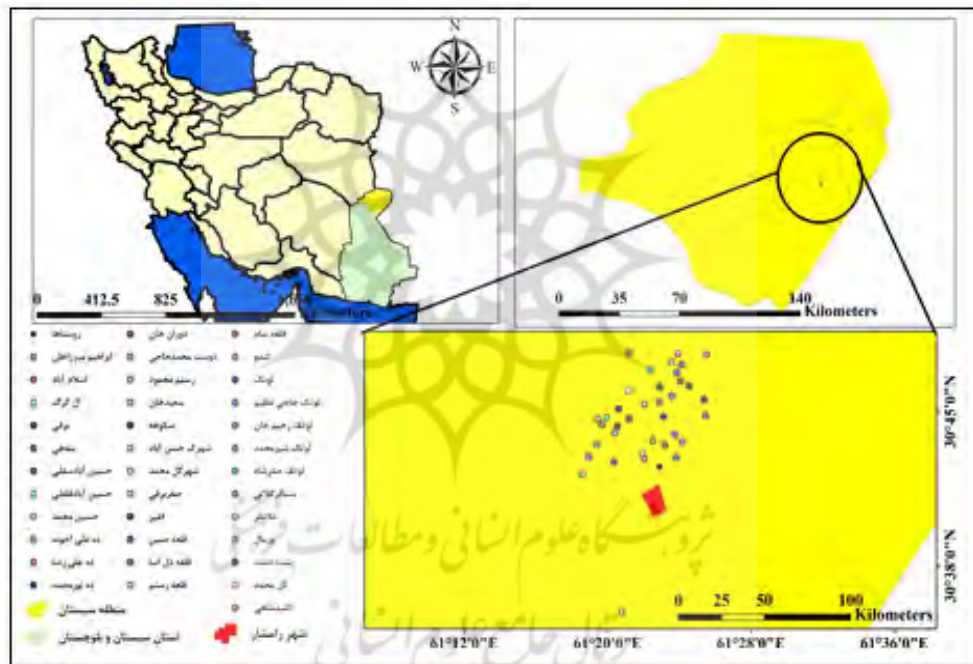
ابعاد	شاخص‌ها	علامت اختصاری	گویه‌ها	
اقتصادی	سرمایه‌گذاری	C11	افزایش سرمایه‌گذاری در بخش خصوصی	
		C12	افزایش سرمایه‌گذاری در بخش دولتی	
		C13	افزایش سرمایه‌گذاری در بخش خدمات	
اشتغال و درآمد	اشتغال و درآمد	C21	اشتغال زنان	
		C22	افزایش درآمد حاصله از فعالیت‌های منطقه ویژه اقتصادی	
		C24	افزایش درآمد در بخش خدمات	
		C25	مشاغل دلالتی و واسطه‌گری	
		C26	مشاغل مولد و دائمی	
		C27	کاهش بیکاری	
		C28	بهره‌وری و شکوفایی اقتصادی	
		C29	بهبود محیط کسب‌وکار و کارآفرینی	
		C30	جذب و برانگیختن سرمایه و تجدید حیات اقتصادی	
		C31	دسترسی به فضای آموزشی	
		C32	دسترسی به فضای سبز	
		C33	دسترسی به فضای ورزشی	
خدمات	خدمات	C34	خدمات کلاتری	
		C35	دسترسی به امکانات بهداشتی و درمانی	
		C41	تأسیسات و تجهیزات (آب و برق، تلفن، پست و ...)	
		C42	دسترسی به خدمات ارتباطی	
کالبدی	شبکه ارتباطی	C51	سهولت رفت‌وآمد (حمل‌ونقل)	
		C61	استفاده از مصالح باکیفیت و مناسب	
زیباسازی	زیباسازی	C62	نوسازی مسکن	
		C71	کیفیت شبکه معابر	
		C72	زیباسازی معابر	
		C73	سیستم روشنایی	
		C74	اجرای طرح‌های هادی	
		C81	انسجام و وفاق اجتماعی	
		C82	مشارکت روستائیان	
اجتماعی	سرمایه اجتماعی	C83	مقتدر سازی ساکنین	
		C84	ظرفیت‌سازی توانمندی‌ها	
		C85	آموزش روستائیان	
		C86	بهبود تعامل اجتماعی	
		C87	افزایش اعتماد اجتماعی	
		C91	کاهش جرم و جنایت	
	امنیت اجتماعی	امنیت اجتماعی	C92	غلبه بر بدنام سازی و محرومیت اجتماعی
			C93	کاهش اعتیاد
			C94	حجاب
			C95	کاهش طلاق
			C101	گسترش هویت اجتماعی
			C102	حس و تعلق اجتماعی به روستا
رفاه اجتماعی	رفاه اجتماعی	C111	بهبود کیفیت زندگی	
		C112	خدمات رفاهی ارائه‌شده سازمان‌ها	

تحلیل ابعاد پایداری روستاهای پیرامونی... (شبه‌بخش مجبور و همکاران)

علاقه به تحصیل فرزندان	C113	کاهش آلودگی	زیست محیطی
کاهش آلودگی هوا	C121		
کاهش آلودگی صوتی و نوری	C122		
کاهش آلودگی بصری و روانی	C123	تقویت و آگاهی‌های زیست محیطی	
برنامه‌ریزی و مدیریت بهداشت محیط روستا	C131		
حمایت از نسل‌های آینده	C132		
کاهش آسیب‌پذیری محیط	C133		

منبع: هادیانی و رحمانی، ۱۳۹۵، بدری و همکاران، ۱۳۹۶، لطیفی و قائم‌پور، ۱۳۹۵.

شهر جدید رامشار در ۳۵ کیلومتری شهر زابل و در مسیر جاده زابل به زاهدان قرار گرفته است. مختصات جغرافیایی آن ۳۰ درجه و ۴۰ دقیقه عرض شمالی و ۶۱ درجه و ۲۵ دقیقه طول شرقی است و در ارتفاع متوسط ۴۹۵ متری از سطح دریا واقع شده است (شکل ۲) اراضی شهر جدید رامشار با مساحت ۱۲۰۰۳۵ هکتار از طرف شمال با دشت لوتک و از طرف جنوب با دشت قلعه رستم و از طرف غرب با سواحل دریاچه‌ای هامون هم‌جوار است. در انتخاب نام شهر جدید رامشار، آنچه هویت این سرزمین را منعکس می‌سازد مدنظر قرار گرفته است.

شکل ۲. موقعیت منطقه مورد مطالعه

یافته‌های پژوهش

بررسی ارتباط بین منطقه ویژه اقتصادی رامشار سیستان و توسعه ابعاد پایداری (اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی، کالبدی) در روستاهای پیرامون

به منظور مطالعه عمیق تر جهت ارتباط بین منطقه ویژه اقتصادی رامشار سیستان و توسعه پایداری در ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و کالبدی)، از آزمون‌های تی تک نمونه‌ای و همبستگی اسپیرمن استفاده شد. نتایج به شرح جداول (۲ و ۳) می‌باشد. مطابق نتایج جدول (۲)، مقدار میانگین به دست آمده بالاتر از حد متوسط عدد (۳)، در بعد اقتصادی ۳/۵۶، در بعد کالبدی ۳/۴۳، بعد اجتماعی ۳/۳۳، زیست محیطی ۳/۲۲، گویای وضعیت نسبتاً خوب توسعه

پایدار در روستاهای پیرامون بود. همچنین مطابق نتایج جدول (۳)، میزان ارتباط بین منطقه ویژه اقتصادی رامشار سیستان و توسعه ابعاد پایدار با مقدار سطح معناداری ۰/۰۰۰ و ضریب همبستگی اسپیرمن در بعد اقتصادی ۰/۶۷۵، اجتماعی ۰/۵۳۳، زیست محیطی ۰/۵۲۲، کالبدی ۰/۶۰۰، گویای ارتباط معنادار و مثبت بین دو متغیر مستقل و وابسته بود.

جدول ۲. وضعیت توسعه پایدار در روستاهای پیرامون

فاصل اطمینان تفاوت ۰/۹۵	میانگین		T	میانگین	ابعاد
	بالا	پایین			
۳/۴۲	۳/۶۹	۰/۰۰۰	۲۵/۵۶۷	۳/۵۶	اقتصادی
۳/۱۴	۳/۵۸	۰/۰۰۰	۲۵/۴۴۵	۳/۳۳	اجتماعی
۳/۰۹	۳/۴۳	۰/۰۰۰	۲۵/۳۳۷	۳/۲۲	زیست محیطی
۳/۲۹	۳/۶۳	۰/۰۰۰	۲۵/۴۷۸	۳/۴۳	کالبدی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

جدول ۳. میزان ارتباط بین منطقه ویژه اقتصادی رامشار سیستان در ابعاد توسعه پایدار روستاهای پیرامون

متغیر وابسته	متغیر مستقل	ضریب همبستگی	سطح معنادار
اقتصادی	منطقه ویژه اقتصادی رامشار	۰/۶۷۵	۰/۰۰۰
اجتماعی		۰/۵۳۳	۰/۰۰۰
زیست محیطی		۰/۵۲۲	۰/۰۰۰
کالبدی		۰/۶۰۰	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

به طور کلی نقشی که اشتغال مناطق روستایی در عرصه اقتصادی بازی می‌کند عمدتاً در زمینه فعالیت‌های بخش اول اقتصادی است. لیکن در مناطق روستایی سیستان خصوصاً در زمینه کشاورزی کارایی چندانی مشاهده نمی‌شود، از سوی دیگر از جمله اهداف اصلی و اولیه ایجاد منطقه ویژه اقتصادی رامشار زمینه‌سازی بسترهای لازم برای ایجاد و توسعه امکان اشتغال برای افراد جامعه است. در این راستا مناطق روستایی پیرامون از منظر افزایش درآمد و اشتغال در محرومیت به سر می‌برند چراکه فعالیت‌های کشاورزی و صنایع دستی از جمله مهم‌ترین فعالیت‌های اصلی مناطق روستایی می‌باشد توان پاسخگویی به این نیاز روستاییان را ندارد. لذا با توجه به این مطلب منطقه ویژه اقتصادی رامشار دارای توان و پتانسیل بالایی در زمینه ایجاد اشتغال برای روستاییان پیرامون است و به عنوان یک راهبرد اساسی در خصوص تأمین درآمد و فرصت‌های اشتغال برای روستاییان است.

رتبه‌بندی روستاهای پیرامون با تأثیرپذیری‌شان از منطقه ویژه اقتصادی رامشار در ابعاد توسعه پایدار با استفاده از مدل Fuzzy

BWM

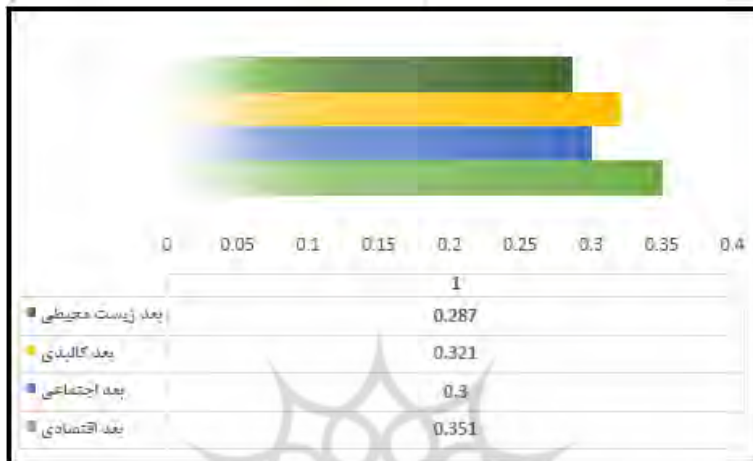
در ابتدا پس از ساخت معیارهای تصمیم، ابتدا پرسشنامه‌ای برای انجام روش بهترین و بدترین فازی بین خبرگان توزیع گردید تا بهترین (مهم‌ترین) و بدترین (کم‌اهمیت‌ترین) ابعاد توسعه پایدار توسط هر یک از اعضای گروه خبرگان تعیین گردد. در ادامه نیز با استفاده از متغیرهای زبانی، ترجیحات کیفی بهترین بعد نسبت به سایر ابعاد تعیین گردیده شد، سپس ترجیحات به دست آمده به اعداد فازی مثلثی تبدیل گردیده شد، در نهایت روستاهای پیرامون را بر اساس میزان تأثیرپذیری‌شان از منطقه ویژه اقتصادی در ابعاد توسعه پایدار مورد بررسی قرار گرفته شد.

جدول ۱.۴ اهمیت نسبی (ابعاد) گویه های توسعه پایدار

ابعاد	اوزان ابعاد	گویه ها	اوزان نسبی گویه	اوزان کلی
اقتصادی	۰/۳۵۱	افزایش سرمایه گذاری در بخش خصوصی	۰/۲۳۴	۰/۰۸۳
		افزایش سرمایه گذاری در بخش دولتی	۰/۲۴۵	۰/۰۸۶
		افزایش سرمایه گذاری در بخش خدمات	۰/۲۲۱	۰/۰۷۸
		اشتغال زنان	۰/۲۹۸	۰/۱۰۵
		افزایش درآمد حاصله از فعالیت های منطقه ویژه اقتصادی	۰/۳۱۱	۰/۱۱۰
		افزایش درآمد در بخش خدمات	۰/۲۴۳	۰/۰۸۶
		مشاغل دلالی و واسطه گری	۰/۲۹۸	۰/۱۰۵
		مشاغل مولد و دائمی	۰/۳۲۱	۰/۱۱۳
		کاهش بیکاری	۰/۳۳۲	۰/۱۱۷
		بهره وری و شکوفایی اقتصادی	۰/۳۴۲	۰/۱۲۱
		بهبود محیط کسب و کار و کارآفرینی	۰/۳۱۱	۰/۱۱۰
		جذب و برانگیختن سرمایه و تجدید حیات اقتصادی	۰/۲۹۸	۰/۱۰۵
		کالبدی	۰/۳۲۱	دسترسی به فضای آموزشی
دسترسی به فضای سبز	۰/۲۳۱			۰/۰۷۵
دسترسی به فضای ورزشی	۰/۲۲۱			۰/۰۷۱
خدمات کلانتری	۰/۲۱۱			۰/۰۶۸
دسترسی به امکانات بهداشتی و درمانی	۰/۲۵۶			۰/۰۸۳
تأسیسات و تجهیزات (آب و برق، تلفن، پست و ...)	۰/۲۶۷			۰/۰۸۶
دسترسی به خدمات ارتباطی	۰/۲۶۱			۰/۰۸۴
سهولت رفت و آمد (حمل و نقل)	۰/۲۶۴			۰/۰۸۵
استفاده از مصالح باکیفیت و مناسب	۰/۲۶۷			۰/۰۸۶
نوسازی مسکن	۰/۲۴۵			۰/۰۷۹
کیفیت شبکه معابر	۰/۲۴۴			۰/۰۷۹
زیباسازی معابر	۰/۲۵۶			۰/۰۸۲
سیستم روشنایی	۰/۲۴۱			۰/۰۷۸
اجرای طرح های هادی	۲۵۶			۰/۰۸۳
انسجام و وفاق اجتماعی	۰/۲۱۳			۰/۰۶۴
مشارکت روستائیان	۰/۲۵۶			۰/۰۷۷
مقتدرسازی ساکنین	۰/۲۶۶			۰/۰۸۰
ظرفیت سازی توانمندی ها	۰/۲۷۶			۰/۰۸۳
آموزش روستائیان	۰/۲۳۱			۰/۰۷۰
بهبود تعامل اجتماعی	۰/۲۷۱	۰/۰۸۲		
افزایش اعتماد اجتماعی	۰/۲۵۶	۰/۰۷۷		
کاهش جرم و جنایت	۰/۲۴۳	۰/۰۷۳		
غلبه بر بدنام سازی و محرومیت اجتماعی	۰/۲۳۳	۰/۰۷۰		
کاهش اعتیاد	۰/۲۶۵	۰/۰۸۰		
حجاب	۰/۲۵۴	۰/۰۸۰		
کاهش طلاق	۰/۲۴۴	۰/۰۷۴		
گسترش هویت اجتماعی	۰/۲۴۱	۰/۰۷۳		
حس و تعلق اجتماعی به روستا	۰/۲۵۱	۰/۰۷۶		
بهبود کیفیت زندگی	۰/۲۶۶	۰/۰۸۰		
خدمات رفاهی ارائه شده سازمان ها	۰/۲۶۱	۰/۰۷۹		

۰/۰۹۰	۰/۲۹۸	علاقه به تحصیل فرزندان	۰/۲۸۷	زیست محیطی
۰/۰۶۷	۰/۲۳۱	کاهش آلودگی هوا		
۰/۰۶۴	۰/۲۲۱	کاهش آلودگی صوتی و نوری		
۰/۰۶۱	۰/۲۱۱	کاهش آلودگی بصری و روانی		
۰/۰۶۹	۰/۲۴۳	برنامه‌ریزی و مدیریت بهداشت محیط روستا		
۰/۰۶۱	۰/۲۱۱	حمایت از نسل‌های آینده		
۰/۰۵۹	۰/۲۰۵	کاهش آسیب‌پذیری محیط		

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

شکل ۳. وزن نهایی تأثیرپذیری ابعاد توسعه پایدار از منطقه ویژه اقتصادی رامشار

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

مطابق نتایج به دست آمده، در بین ابعاد مطرح شده، بعد اقتصادی با وزن ۰/۳۵۱ بالاترین وزن و بعد کالبدی با مقدار وزن ۰/۳۲۱، بعد اجتماعی با مقدار وزن ۰/۳۰۰، بعد زیست محیطی نیز با مقدار وزن ۰/۲۸۷، به ترتیب رتبه‌های دوم تا چهارم را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین در بعد اقتصادی، بالاترین وزن متعلق به گویه بهره‌وری و شکوفایی اقتصادی با وزن ۰/۱۲۱، و پایین‌ترین وزن متعلق به گویه افزایش سرمایه‌گذاری در بخش خصوصی با وزن ۰/۰۸۳، در بعد کالبدی نیز بالاترین وزن متعلق به گویه دسترسی به فضای آموزشی با وزن ۰/۰۹۳، و پایین‌ترین وزن متعلق به گویه خدمات کلاتری با مقدار وزن ۰/۰۶۸، در بعد اجتماعی نیز بالاترین وزن متعلق به گویه علاقه به تحصیل فرزندان با مقدار وزن ۰/۰۹۰، و پایین‌ترین وزن متعلق به گویه انسجام و وفاق اجتماعی با مقدار وزن ۰/۰۶۴، در نهایت در بعد زیست محیطی بالاترین وزن متعلق به گویه برنامه‌ریزی و مدیریت بهداشت محیط با مقدار وزن ۰/۰۶۹، و پایین‌ترین وزن متعلق به گویه کاهش آسیب‌پذیری محیط با مقدار وزن ۰/۰۵۹، می‌باشد.

در ادامه نیز از پاسخ‌دهندگان خواسته شد که تحلیل فضایی روستاهای پیرامون را بر اساس ابعاد توسعه پایدار در یک مقیاس نوع لیکرت (۹) امتیازی بیان نمایند. به دلیل حجم زیاد جدول مربوطه، از آوردن جدول امتیازها صرفه‌نظر شد. در این راستا پس از تعیین امتیازها، به بررسی تجمیع کلی هر یک از روستاهای پیرامون پرداخته شد. جدول (۵)

جدول ۵. تحلیل فضایی روستاهای پیرامون مبنی بر میزان تأثیرپذیری شان از منطقه ویژه اقتصادی رامشدر در ابعاد توسعه پایدار

رتبه کلی	تجمع کلی	رتبه MS	تجمع MS	رتبه TB	تجمع TB	رتبه CS	تجمع CS	رتبه MF	تجمع MF	روستا
۱۰	۳/۴۳۲	۶	۳/۴۳۲	۷	۳/۳۳۲	۵	۳/۳۳۴	۶	۳/۲۳۱	ابراهیم میرزاخان
۸	۳/۴۵۳	۸	۳/۳۱۰	۴	۲/۳۱۲	۷	۳/۳۱۲	۵	۲/۳۳۴	اسلام‌آباد
۲۲	۲/۲۳۱	۷	۳/۳۱۱	۳	۲/۳۲۱	۶	۳/۳۰۰	۴	۲/۳۴۲	گرگ
۹	۳/۴۵۳	۱۳	۲/۳۳۱	۴	۳/۳۳۴	۱۲	۲/۳۲۱	۵	۳/۳۳۲	برقی
۲۱	۲/۴۴۵	۸	۳/۳۳۴	۴	۲/۳۳۴	۷	۳/۳۱۲	۵	۲/۳۴۵	حسین‌آباد سفلی
۱۰	۳/۴۳۲	۹	۳/۳۱۰	۵	۳/۳۱۱	۸	۳/۳۰۸	۶	۳/۳۲۱	حسین محمد
۲۰	۲/۴۵۳	۸	۳/۳۱۲	۵	۲/۳۱۱	۷	۳/۳۱۲	۶	۲/۳۳۱	ده علی
۱۹	۳/۳۰۰	۸	۳/۳۱۱	۷	۳/۳۰۰	۷	۳/۳۱۲	۸	۳/۳۱۲	ده نور محمد
۷	۳/۴۵۶	۸	۳/۳۰۹	۸	۳/۲۱۱	۷	۳/۳۱۲	۹	۳/۲۱۲	دوران خان
۲	۳/۵۶۴	۹	۳/۳۱۱	۴	۳/۲۱۰	۸	۳/۳۰۸	۵	۳/۳۳۱	دوست محمد حاجی
۳	۳/۵۵۶	۱۲	۳/۳۴۱	۸	۳/۱۳۰	۱۱	۳/۳۳۴	۹	۳/۱۳۱	سعید خان
۱	۳/۶۱۲	۱۴	۲/۳۱۰	۱۰	۳/۲۲۳	۱۳	۲/۳۱۱	۱۱	۳/۲۵۴	سکوهه
۹	۳/۴۴۵	۱۶	۳/۲۹۸	۵	۳/۲۲۵	۱۵	۳/۲۱۱	۶	۳/۲۲۱	شهرک حسن‌آباد
۱۸	۳/۳۱۲	۸	۳/۳۱۱	۱۲	۳/۱۸۷	۷	۳/۳۱۲	۱۳	۳/۱۷۷	شهر گل محمد
۱۷	۳/۳۳۲	۹	۳/۳۱۲	۵	۳/۲۱۳	۸	۳/۳۰۸	۶	۳/۲۲۱	سفر
۸	۳/۴۵۳	۸	۳/۳۲۲	۹	۳/۱۶۵	۷	۳/۳۱۲	۱۰	۳/۱۳۲	فقیر
۱۰	۳/۴۴۳	۸	۳/۳۱۴	۵	۳/۲۳۱	۷	۳/۳۱۲	۶	۳/۲۲۱	قلعه حسن
۱۶	۳/۳۵۶	۱۲	۳/۳۱۱	۵	۳/۳۱۲	۱۱	۳/۳۳۴	۶	۳/۳۴۲	قلعه دل‌آسا
۴	۳/۵۴۳	۱۱	۳/۳۲۱	۴	۳/۲۲۳	۱۰	۳/۳۴۱	۵	۳/۳۳۲	قلعه رستم
۵	۳/۵۱۲	۷	۳/۳۲۱	۴	۳/۳۴۱	۶	۳/۳۰۰	۵	۳/۳۴۵	قلعه سام
۹	۳/۴۴۵	۸	۳/۳۱۱	۱۱	۳/۲۲۳	۷	۳/۳۱۲	۱۲	۳/۲۵۶	کندو
۶	۳/۵۰۸	۶	۳/۳۴۵	۴	۳/۳۱۴	۵	۳/۳۳۴	۵	۳/۳۳۱	لوتک
۷	۳/۴۵۶	۸	۳/۳۱۰	۱۰	۳/۳۲۱	۷	۳/۳۱۲	۱۱	۳/۳۱۲	لوتک حاج عظیم
۱۰	۳/۴۴۳	۱۲	۳/۳۴۵	۳	۳/۳۴۲	۱۱	۳/۳۳۴	۴	۳/۴۳۲	لوتک رحیم خان
۱۱	۳/۴۱۲	۱۳	۲/۳۳۱	۴	۳/۲۳۱	۱۲	۲/۳۲۱	۵	۳/۳۳۱	لوتک شیرمحمد
۱۶	۳/۳۵۶	۱۴	۲/۳۲۱	۵	۳/۲۲۱	۱۳	۲/۳۱۱	۶	۳/۲۳۱	لوتک سفر شاه
۱۵	۳/۳۶۷	۲۲	۲/۲۱۱	۶	۳/۲۴۱	۲۱	۲/۱۰۲	۷	۳/۲۲۳	مسافر کلاتی
۱۴	۳/۳۷۱	۱۶	۳/۳۳۲	۱۰	۳/۲۲۱	۱۵	۳/۲۱۱	۱۱	۳/۲۱۳	ملائظر
۱۲	۳/۳۸۸	۱۴	۲/۳۱۲	۱۱	۳/۲۱۳	۱۳	۲/۳۱۱	۱۲	۳/۲۱۰	ورمال
۱۲	۳/۳۹۸	۱۶	۳/۳۴۲	۱۳	۳/۲۳۱	۱۵	۳/۲۱۱	۱۴	۳/۲۲۳	پشت دست

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

مطابق جدول (۵)، روستاهای (سکوهه با مقدار تجمع کلی ۳/۶۱۲، دوست محمد حاجی با مقدار تجمع کلی ۳/۵۶۴، سعید خان با مقدار تجمع کلی ۳/۵۵۶)، رتبه‌های اول تا سوم را به خود اختصاص داده‌اند، و روستاهای (گرگ، حسین‌آباد سفلی، ده نور محمد، ده علی، شهر گل محمد) پایین‌ترین میزان تأثیرپذیری را از منطقه ویژه اقتصادی به خود اختصاص داده‌اند.

همچنین نتایج تحلیل فضایی روستاهای پیرامون نشان داد، منطقه ویژه اقتصادی رامشدر با توجه به اینکه توانسته در ابعاد توسعه پایدار نقش داشته باشد ولی تحلیل فضایی روستاهای پیرامون بیانگر عدم تأثیر منطقه ویژه اقتصادی به‌عنوان یک کاتالیزور اقتصادی در سطح منطقه است.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به دنبال تحلیل ابعاد پایداری روستاهای پیرامون مناطق ویژه اقتصادی در رامشیر سیستان می‌باشد. مطابق نتایج به‌دست آمده مشخص گردیده شد، توسعه پایدار امری است که امروزه تمامی شهرهای ایران سعی در دستیابی به آن دارند. یکی از مهم‌ترین مصادیق توسعه پایدار، توسعه اقتصادی است، چراکه دستیابی به سایر جوانب توسعه از جمله اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی بدون توسعه اقتصادی امری امکان‌ناپذیر و بی‌نتیجه است. مطابق نتایج به‌دست آمده، چالش اصلی و مهمی که در شهر رامشیر بسیاری از برنامه‌ریزان و محققان با آن مواجه هستند، مسئله اشتغال و درآمد است. امری که تداوم و سکونت و بقاء در یک محیط و مکان را در وهله اول برای افراد و اهالی آن منطقه توجیه و به‌نوعی تضمین می‌کند. از سوی دیگر به دلیل به‌صرفه نبودن فعالیت‌های کشاورزی و سرمایه‌گذاری زیاد در بخش‌های صنعت و تجارت، این فعالیت‌ها در روستاهای پیرامون رامشیر عمومیت چندانی ندارد. بنابراین از مهم‌ترین برنامه‌ها جهت پاسخگویی به چالش‌های اقتصادی در روستاهای پیرامون این شهر، توجه به منطقه ویژه اقتصادی رامشیر باهدف بهبود کسب‌وکار و اشتغال و درآمد در روستاهای پیرامون است. در این راستا، منطقه ویژه اقتصادی رامشیر، توانمند است تا از طریق جذب سرمایه، افزایش سهم ارزی از واردات و صادرات از طریق کشورهای پیرامون و ایجاد فرصت‌های شغلی در فعالیت‌هایی مانند انبارداری، حمل‌ونقل و... به میزان قابل‌توجهی مشکلات موجود در زمینه بیکاری را در روستاهای پیرامون رفع کند و زمینه لازم برای توسعه اقتصادی این روستاها را فراهم کند. حال زمانی که روستاهای پیرامون رامشیر از وضعیت اقتصادی خوبی بهره‌مند شوند، به تدریج وضعیت گویه‌های اجتماعی نیز تغییر می‌یابد. به عبارت دیگر هر چه تأثیرپذیری روستاهای پیرامون از منطقه ویژه اقتصادی رامشیر در بعد اقتصادی زیاد باشد، به همان نسبت میزان گویه‌های مشارکت، سرمایه اجتماعی، اعتماد اجتماعی، آموزش، آگاهی و... نیز افزایش می‌یابد. یکی از مهم‌ترین گویه‌های تأثیرپذیر در بعد اجتماعی، علاقه به تحصیل فرزندان می‌باشد. در این راستا، چند تن از ساکنین بومی تعدادی از روستاها این‌گونه مطرح نمودند، تا قبل از ایجاد منطقه ویژه اقتصادی، فرزندان همراه با پدر و مادر شاغل بودند و کمتر خانواده‌ای تمایل داشت تا کودک خود را به مدرسه بفرستد، ولی از زمان تأسیس منطقه ویژه اقتصادی، بسیاری از سرپرستان خانوار از نظر اقتصادی توانمند شدند و تمایل بیشتری به تحصیل فرزندانشان دارند، که به نوبه آن فضای آموزشی در بعد کالبدی نیز مورد توجه قرار گرفت. در بعد زیست‌محیطی نیز در برنامه‌ریزی و مدیریت محیط‌زیست نقش مؤثری داشته، لذا امید است با توجه به منطقه ویژه اقتصادی و توسعه آن، زمینه را برای توسعه‌یافتگی یا دست‌کم حرکت در این مسیر برای تمامی مناطق شبیه رامشیر فراهم گردد.

در ادامه نیز نتایج تحلیل فضایی نشان داد، روستاهای (سکوهه دوست محمد حاجی، سعید خان)، رتبه‌های اول تا سوم را به خود اختصاص داده‌اند. تحلیل فضایی روستاهای پیرامون بیانگر این نکته است، که منطقه ویژه اقتصادی رامشیر نتوانسته انتظارات را در بحث عدالت فضایی و برخورداری سکونتگاه‌ها از توسعه اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، زیست‌محیطی و... برآورده کند.

در یک جمع‌بندی نهایی باید مطرح نمود، که با توجه به برنامه‌های توسعه پس از انقلاب با رویکرد نگاه بخشی به توسعه، نیاز به تحلیل فضایی و منطقه‌ای و نگاه به تمامی ابعاد پایداری با تأکید بر نقش منطقه ویژه اقتصادی ضروری به نظر می‌رسد، چراکه دستیابی به توسعه اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی که دولت بار اصلی توسعه را به

دوش می‌کشد، اگر غیرمحمتمل نباشد، در حالتی خوش‌بینانه بدون تحلیل فضایی و بررسی توسعه همه‌جانبه، امری طولانی و زمان‌بر خواهد بود.

در نهایت نتایج تحقیق با مطالعات صولتی (۱۴۰۰)، قنبرپور و همکاران (۱۴۰۰)، نامی و همکاران (۱۳۹۷)، سلامی و همکاران (۱۳۹۶)، بذرافشان و محمدنیا (۱۳۹۲)، ژنگ (۲۰۲۱)، اسوسیت (۲۰۱۴)، سین (۲۰۱۱)، دوداس و وایبها (۲۰۱۱)، جاتان کوئینتین (۲۰۰۴)، همخوانی و مطابقت دارد. در نهایت در راستای نتایج به‌دست آمده، راهکارهای ذیل پیشنهاد می‌گردد:

- زمانی که از منطقه ویژه اقتصادی رامشار صحبت می‌شود باید به نحوی باشد که روستاهای پیرامون منطقه از این توسعه سود ببرند و تنها شاهد و ناظر این نباشند که سرمایه‌گذاری کلان صورت بگیرد ولی آن‌ها نتوانند نقشی داشته باشند، به عبارتی نقش اساسی مردم بومی در توسعه پایدار و پیشبرد امور و فعالیت در حوزه‌های اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست‌محیطی پررنگ شود؛
- بررسی و نگاه همه‌جانبه برنامه‌ریزان توسعه به تمامی ابعاد توسعه پایدار، و بررسی چشم‌انداز روستاهای پیرامون در هر یک از ابعاد توسعه؛
- بررسی قابلیت‌ها و تنگناهای موجود توسعه پایدار در روستاهای پیرامون با تأکید بر منطقه ویژه اقتصادی به‌خصوص در روستاهای حسین‌آباد سفلی و ده نور محمد و ده علی؛ و
- ایجاد انگیزه پیشرفت و آینده‌ای روشن در روستاهای حسین‌آباد سفلی، ده نور محمد، ده علی از طریق کمک به ایجاد فرصت‌های جدید کسب و کار در حوزه‌ی صنایع وابسته به منطقه ویژه اقتصادی.

منابع

- بابایی فرد، اسدالله. ۱۳۸۹. توسعه فرهنگی و توسعه اجتماعی در ایران، فصلنامه رفاه اجتماعی دوره ۱۰. شماره ۲۷. صص ۵۶-۷.
- بدری، علی، دربان‌آستانه، علیرضا، سعدی، سیما. ۱۳۹۶. تأثیر بازارچه‌های مرزی بر ارتقاء شاخص‌های اقتصادی-اجتماعی مناطق روستایی مرز نشین مطالعه موردی: مرز باشماق مریوان. فصلنامه برنامه‌ریزی فضایی. دوره ۷. شماره ۳. پیاپی ۲۶. صص ۴۱-۶۲.
- بذرافشان، جواد، محمدنیا، طیه. ۱۳۹۲. تحلیل پیامدهای ایجاد مناطق ویژه اقتصادی بر توسعه اقتصادی روستاها مورد شناسی: بخش عسلیویه شهرستان کنگان، مجله جغرافیا و آمایش شهری- منطقه‌ای. دوره ۳. شماره ۶. صص ۴۹-۶۲.
- بیات، هرین. ۱۳۹۷. نقش مناطق ویژه اقتصادی و شهرک‌های صنعتی در تحقق سیاست‌های اقتصاد مقاومتی. چهارمین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، کارآفرینی و توسعه اقتصادی. تاکستان.
- توکلی‌نغمه، مصطفی. ۱۳۹۴. بررسی نقش مناطق ویژه اقتصادی در توسعه پایدار منطقه‌ای (منطقه ویژه اقتصادی سلفچگان)، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد. دانشگاه تهران.
- توکلی‌نغمه، مصطفی، خداداد، مهدی، آقامحمدی، علی اصغر، مرادی، محمد. ۱۳۹۶. به بررسی اقتصادی ویژه مناطق نقش سنجش و بررسی در منطقه توسعه‌ای با تأکید بر آمایش سرزمین (نمونه موردی: بخش استان سلفچگان استان قم). مجله اقتصادی. دوره ۱۷. شماره ۱۱. صص ۱۰۱-۱۲۲.

- حیدری ساربان، وکیل. ۱۳۹۸. بررسی نقش منطقه آزاد تجاری در بهبود شاخص های اقتصادی مناطق روستایی: مطالعه موردی شهرستان ماکو. روستا و توسعه. دوره ۲۲. شماره ۱. صص ۱۱۱-۱۳۳.
- خبرگزاری میزان. ۱۳۹۹. نقش مناطق آزاد در توسعه اقتصادی کشور.
- دربان آستانه، علیرضا، توکلی نغمه، مصطفی، تلخاب، امیر. ۱۳۹۴. بررسی نقش منطقه‌ی ویژه اقتصادی در توسعه نواحی روستایی (مطالعه موردی: منطقه ویژه اقتصادی سلفچگان- استان قم). فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای. دوره ۵. شماره ۲۰. صص ۱۱۱-۱۲۴.
- رضوانی، محمدرضا، قدیری، مجتبی، کالی، محمد عباسی. ۱۳۹۶. تحلیل نقش منطقه ویژه اقتصادی بندر امیرآباد در توسعه منطقه‌ای شرق مازندران. صنعت حمل‌ونقل دریایی. دوره ۳. شماره ۴. صص ۲۷-۳۵.
- سلامی، فریبا، ضرونی، زهرا، رادین، فایق. ۱۳۹۶. نقش مناطق آزاد در توسعه اقتصادی و ضرورت ایجاد آن در کردستان. اولین همایش بین‌المللی برنامه‌ریزی اقتصادی، توسعه پایدار و متوازن منطقه‌ای. دانشگاه کردستان. سندج. شرکت عمران شهر جدید رامشمار. ۱۴۰۰. اخبار و اطلاعات شهر جدید رامشمار.
- صولتی، حسن، ۱۴۰۰. بررسی نقش مناطق ویژه اقتصادی در میزان اشتغال‌زایی و سطح رفاه. فصلنامه علمی رهیافتی در مدیریت بازرگانی. دوره ۲. شماره ۲. صص ۷۰-۸۱.
- غفاری فرد، محمد. ۱۳۹۸. بررسی روند سیاست‌گذاری توسعه و توازن منطقه‌ای طی برنامه‌های توسعه در ایران و ارائه راهبردهای اساسی. مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی. دوره ۹. شماره ۳۰. صص ۲۱-۴۱.
- قنبرپور، خدیجه، مهکویی، حجت، امیری، علی، زین‌العابدین، یوسف. ۱۴۰۰. تحلیل تأثیر مناطق آزاد بر توسعه اقتصادی در ایران مطالعه موردی: منطقه آزاد ارس. جغرافیا و مطالعات محیطی. دوره ۱۰. شماره ۳۹. صص ۷-۲۶.
- کریمیان بستانی، مریم، میر، مهیار، شهرکی، داود. ۱۳۹۹. نقش چابهار و منطقه ویژه اقتصادی آن در توسعه سکونتگاه‌های پیراشهری. توسعه فضاهای پیراشهری. دوره ۲. شماره ۲. صص ۱۲۹-۱۴۲.
- کولکارنی، پی. پی. دی. ۱۳۸۷. مفهوم توسعه، توسعه اجتماعی. ترجمه: محمود ارغوان، تهران: پژوهشگاه مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- لطیفی، غلامرضا، قائم‌پور، محمدعلی. ۱۳۹۵. تأثیر مناطق ویژه اقتصادی بر رفاه و توسعه اجتماعی مناطق شهری و روستایی (مطالعه موردی: منطقه ویژه اقتصادی سلفچگان). فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی. دوره ۷. شماره ۲۷. صص ۱۸۹-۲۲۴.
- موسائی، میثم. ۱۳۸۸. رابطه توسعه اجتماعی و توسعه اقتصادی. راهبرد. شماره ۲۰. صص ۹۶-۱۱۷.
- میرهاشمی، مالک، قائد محمدی، محمدجواد، شکر، بهنام. ۱۳۸۷. تحلیل وضعیت شهرستان‌های استان تهران از نظر توسعه اجتماعی، فصلنامه پژوهش اجتماعی. دوره ۱. شماره ۱. صص ۱۵۵-۱۷۲.
- هادیانی، زهره، رحمانی، اسماعیل. ۱۳۹۵. تحلیل اثرات منطقه آزاد تجاری- صنعتی چابهار بر ابعاد اقتصادی و فیزیکی شهر چابهار. مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی. دوره ۱۱. شماره ۳۴. صص ۸۵-۱۰۰.
- Devadas, V. Vaibhav G. 2011. **Planning for Special Economic Zone: A Regional Perspective**. Institute of Town Planners. 8 (2). PP 53-58.
- Li, X, Wu, X, Tan, Y. 2021. **Impact of special economic zones on firm performance**, Research in International Business and Finance, Volume 58, December 2021, 101463.

- Lia, H, Chen, P, Grant, R. 2021. **Built environment, special economic zone, and housing prices in Shenzhen, China**, Applied Geography, Volume 129, 102429.
- Liu, W., Shi, H. B., Zhang, Z., Tsai, S. B., Zhai, Y., Chen, Q., & Wang, J. 2018. **The Development Evaluation of Economic Zones in China**. International journal of environmental research and public health, 15(1), PP 56-64.
- Singh, R. 2011. **Impact of Special Economic Zones on the Poor and Women in India**. ONGOING PROJECTS, www.isidelhi.org.
- The World Bank Group. 2008. **Special Economic Zones Performance, Lessons Learned, and Implications for Zone Development**. Wwww.fias.net. PP 1-74.
- Zheng, L. 2021. **Job creation or job relocation? Identifying the impact of China's special economic zones on local employment and industrial agglomeration**, China Economic Review, Volume 69, October 2021, 101651.

